

Quatre fotogrames del documental *La batalla del Varsòvia*.

L'hospital Varsòvia, la guerra després de la guerra

Un documental valencià relata la història d'un hospital de Tolosa de Llenguadoc creat per a maquis i exiliats

ESPERANÇA COSTA València
Algunes petites històries amaguen trets que descriuen tota una època. Com la que narra el documental *La batalla del Varsòvia*, de la productora valenciana InfoTV. El film recorda l'obertura, l'any 1944, a les acaballes de la Segona Guerra Mundial, d'un centre sanitari a la ciutat francesa de Tolosa. L'Hospital Varsòvia, que duia el nom del carrer on estava situat, el crearen metges republicans espanyols per atendre els ferits de la resistència antifranquista (els maquis) i també els vora 150.000 exiliats que malvivien a la regió del Llenguadoc.

Però, sota aquest fil conductor, del documental es desgranen també l'esgotadora diàspora dels refu-

giats republicans; la guerrilla dels maquis; les baralles internes del Partit Comunista d'Espanya (PCE) a l'exili; la persecució marxista o caça de bruixes nord-americana; la Guerra Freda i, com a conseqüència, la tolerància progressiva del règim de Franco per part del món occidental.

En resum, molts anys d'història i moltes històries paral·leles de la postguerra mundial en els 57 minuts que dura el documental, que despús-ahir es va estrenar a València i que es presentarà pròximament a Alacant, Barcelona i Tolosa, entre altres ciutats.

El projecte va nàixer quasi per casualitat fa uns quatre anys. El professor Àlvar Martínez Vidal, de l'Institut d'Història de la Medi-

cina i de la Ciència-CSIC de la Universitat de València, coordinava una investigació sobre el Varsòvia, que l'Editorial Afers va publicar el 2010 sota el títol *Exili, medicina i filantropia. L'Hospital Varsòvia de Tolosa de Llenguadoc. 1944-1950*. "Vaig voler incloure en el llibre un DVD amb un documental nord-americà inèdit ací, *Spain in exile*", explica Martínez, "i em vaig posar en contacte amb Juli Esteve [director de la productora audiovisual InfoTV], perquè en fera l'edició i les còpies".

Spain in exile era un documental propagandístic fet el 1946, acabada ja la Segona Guerra Mundial, pel Joint Antifascist Refugee Committee amb l'objectiu de recaptar fons per a l'Hospital Varsòvia i altres centres d'atenció als espan-

yols a França. El film, de 19 minuts de duració, mostrava als ciutadans dels Estats Units les condicions pèssimes en què malvivien els republicans exiliats a França. Hi apareix, per exemple, un "pro-

Molts anys d'història i moltes històries de la postguerra en 57 minuts

fessor valencià que treballa de llenyaire" al sud de França. "És un deute nostre, pendent i antic", afirmava el periodista que presentava el documental.

"Ens va engolir la història",

recorda Juli Esteve, que va proposar a Martínez no només fer les còpies de *Spain in exile* per al seu llibre disc sobre el Varsòvia, sinó un documental nou, amb el testimoni de supervivents i dels descendents dels protagonistes i amb imatges actuals del centre sanitari. És a dir, contar la història del Varsòvia des del 1944 fins els nostres dies. Així, Martínez i Esteve es convertiren en codirectors i coguionistes de *La batalla del Varsòvia*, produït per al Museu d'Història de Medicina de Barcelona amb la col·laboració del Memorial Democràtic, les universitats de València, Alacant i Miguel Hernández i Comissions Obreres, entre altres entitats.

PASSA A LES PÀGINES 2 I 3

PUNT DE MIRA

L'obsessió

Joan F. Mira

Vam eixir del Metro a l'estació Nuevos Ministerios, ministeris presidits per l'estàtua equestre del general Franco quan el PSOE ja feia uns quants anys que governava. Admirable sentit de la història: sorties del Metro, i et trobaves el *caudillo* a cavall. A l'edifici del ram dels transports i comunicacions

el personal devia estar fent la llarga pausa del café, perquè semblava mig desert. Però desert i tot, el poder de l'Estat surava en l'aire dels corredors, escales i salons. Ens va rebre el ministre, José Barriónuevo, després conegut per altres afers també relacionats amb el poder, i parlarem del cas que ens ocupava, que era la recepció de TV3 al País Valencià a través dels repetidors d'Acció Cultural. Una qüestió d'Estat, segons semblava, i segons les informacions que el ministre havia rebut de Joan Lerma, president de la Generalitat. El resultat de la conversa, la resposta, va ser la presència de la Guàrdia Civil al repetidor de Castelló, i

el tancament *manu militari* de les modestes instal·lacions. Les vam tornar a connectar subrepticiament, el president Pujol va fer alguna gestió personal i enèrgica, i així passaren els anys. Alternant indiferència i amenaces en temps de l'insigne estadista Eduardo Zaplana o rebent promeses enganyoses dels ministres José Montilla i Joan Clos, pretensament "amics". I després suportant l'hostilitat immutable i mortal del senyor Camps i els seus col·legues. Entre el menyspreu, la indiferència i la violència, dels uns i dels altres. Abans, entremig i ara: deu ser una de les poques constants del darrer quart de segle. Fins al tanca-

ment total, ara fa just un any, i les moltes monstruoses. Passen ministres, passen governs, passen partits. L'obsessió és la mateixa. El resultat, en aquesta matèria de les televisions, és una persecució incessant i brutal, que dura ja vint-i-cinc anys. La dedicació persecutòria de Joan Lerma, repetidors tancats per la força armada, i totes les estacions d'un calvari inacabable fins a l'execució de la sentència de mort. És l'aplicació continuada d'una antiga hostilitat irracional. O perfectament racional i intel·ligible: el vell anticatalanisme espanyol, en la seua miserable i patètica versió valenciana.

Un hospital modern a Tolosa

Metges republicans dirigiren un centre de plantejaments progressistes

VE DE LA PÀGINA 1

No voldríem desvelar ací el contingut d'aquest documental que cal veure, però sí oferir algunes claus per a entendre'n el context.

L'Hospital Varsòvia, dirigit per metges republicans, va obrir el 1944 poc després del desembarcament nord-americà a Normandia i l'alliberament de França. Les seues prioritats eren la cura dels espanyols procedents dels camps de concentració nazis i l'atenció als guerrillers o maquis, que una volta acabada la Segona Guerra Mundial pensaven que amb l'ajuda aliada es podia seguir combatent cap al sud per fer caure el règim de Franco. Fou l'anomenada "Operació Reconquista", dirigida pel PCE, a l'octubre del 1944. Uns 4.000 guerrillers envaïren el nord de la península amb la intenció d'establir la seu del govern republicà a la Vall d'Aran. Però, l'operació va fracassar: 50.000 soldats i guàrdies civils els esperaven en una frontera ben protegida pel govern franquista. A més, els dirigents comunistes estaven dividits (Santiago Carrillo estava en contra de l'operació) i els països aliats no s'hi van voler involucrar.

Tot i la seua ràpida i improvisada creació, l'Hospital Varsòvia va arribar a ser el centre sanitari més modern de Tolosa, perquè "els altres hospitals de la ciutat semblaven quasi medievals", comenta Martínez. I ho va ser, sobretot, gràcies al finançament de civils nord-americans, especialment de la comunitat dels unitaris, un corrent cristià protestant

de caire progressista, humanista i antipurista, que crearen l'Unitarian Service Comitee per distribuir l'ajuda.

Van ser els unitaris els que col·laboraren en la producció del documental *Spain in exile*, i els que dotaren l'hospital de tot tipus d'instruments i medicines. En el documental també es parla d'una misteriosa nord-americana que va donar una part de la seua fortuna al Varsòvia. "Es deia Harriet Marple", explica Martínez, "però no he pogut sa-

"Els altres hospitals de la ciutat semblaven quasi medievals"

Una nord-americana de nom Harriet Marple va donar part de la seua fortuna

ber-ne res més".

Tot l'equip mèdic era espanyol, on predominaven els catalans. Era l'hospital de referència per als exiliats a tot França, i a més pioner en la investigació i la pràctica de la medicina social, atès que, una volta convertit en hospital civil, es va dedicar a tractar les malalties endocrines provocades pels vuit anys de fam i patiment, les afeccions venèries o les causes de la mortalitat infantil. Amb el pas del temps, fou

també capdavanter en cures paliatives, part sense dolor, planificació familiar i assistència social a grups desfavorits.

Però, als Estats Units, durant la Guerra Freda, el Comité d'Activitats Antiamericanes, en la coneguda com a "caça de bruixes", va interrogar els membres de la Joint Antifascist Refugee Comitee i els unitaris que hi col·laboraven. Molts d'ells van ser acusats de comunistes i empresonats, i l'ajuda civil nord-americana

al Varsòvia va arribar a la fi el 1948. Era l'any en què el bloc comunista creixia amb la integració de Txecoslovàquia i Hongria, i quan l'augment de la tensió entre els dos bàndols es va manifestar amb el bloqueig soviètic de Berlín.

Poc després, el 1950, els Estats Units ja havien establert relacions diplomàtiques amb Madrid. Espanya fou tractada com a aliada en la lluita anticomunista per motius geoestratègics. El go-

vern de França va ser pressionat perquè perseguira les cèl·lules de resistència comunista espanyoles al seu territori, i al setembre d'aqueix any, de matinada i en secret, la policia francesa va detenir 276 espanyols, entre ells l'equip mèdic de l'Hospital Varsòvia, en la coneguda com a Operació Bolero-Paprika (*paprika* és el nom que rep en molts països el nostre pebre roig molt). Els detinguts iniciaren així un nou exili en ser deportats a

Les epifanies de Carles Dénia

EL PARADÍS DE LES PARAULES

Carles Dénia
Comboi Records. València, 2011

Josep Vicent Frechina

Qua Carles Dénia publicà *Tan alta com va la lluna* (Comboi Records, 2008), no només feia bons els pronòstics que li auguraven una ascensió fulgurant al capdamunt de l'escalafó musical valencià, sinó que, atès el talent que hi arribava a exhibir, obria de bat a bat unes enormes expectatives de futur.

Aquest futur, però, ha arribat abans del que estava previst amb una obra d'unes dimensions artístiques que només el pas dels anys situarà en la seua vertadera altura i que, examinades en temps real, conviden a una barreja de perplexitat i commoció.

El paradís de les paraules ens proposa una lectura insòlita de

la poesia medieval andalusina en les seues adaptacions catalanes de Josep Piera. I diem insòlita perquè Dénia —amb la complicitat d'un grapat de músics tan talentosos i desacomplexats com el seu mentor— defuig metòdicament qualsevol dels procediments habituals de musicació de poesia: ni du els versos al seu terreny confiat en la proverbial capacitat d'adaptació del llenguatge poètic, ni busca la musicalitat oculta en els textos, ni els sotmet a un tractament historicista o orientalitzant que, en funció de la major o menor habilitat de l'artífex, podria acabar redundant en un

"S'hi dissol tot deixant-se anar amb els únics agafalls d'una creativitat torrencial"

producte tan autèntic com un mercat medieval. No: Dénia abstracta els poemes d'Ibn Khafaja, Ar-Russafi o Ibn Lubban de qualsevol referència espacial o temporal i, a partir dels recursos expressius que millor coneix —el

El músic Carles Dénia. RIANNE FRAUENFELDER

cant tradicional valencià, el jazz i el flamenc—, se n'apropia, s'hi transfigura, s'hi dissol tot deixant-se anar amb els únics agafalls d'una creativitat torrencial i una sensibilitat desperta i eriçada. Cada peça esdevé així

una petita, íntima, miraculosa epifania: la sobtada aprehensió de l'essència última d'uns versos ebrils de sensualitat que s'obrin com una flor davall l'ardent carícia musical a què els sotmet el cantaor de Gandia.

Tot sembla nou i vell alhora: la veu dels poetes andalusins es projecta en el transcurs dels segles carregada d'una torbadora sentimentalitat contemporània a mesura que el disc travessa la seua geografia de paisatges canviants, amb episodis de joia i de dolor, moments d'una profunda emotivitat introspectiva —"Com si fos argent"— o d'una bellesa intensa i amargant —"Deixeu-vos de retraure'm les passions"—.

Una bellesa que va deixant-se arrabassar a poc a poc, a mesura que les diverses audicions desentranen els secrets ocults d'una obra que, com els bons clàssics, de segur que se'n reserva encara uns quants d'indexables.

L'edifici de l'Hospital Varsòvia, a Tolosa; una ambulància a l'entrada; la cirurgiana Maria Gómez operant el 1946, i un document de José Torrubia, que en va ser un dels directors.

colònies franceses en uns temps que, pretesament, eren de pau.

Però, l'hospital no va tancar: un grup de metges del Partit Comunista Francés, encapçalats pel doctor Ducuing, encetaren

una lluita legal que va durar cinc anys, i mitjançant la Société Nouvelle Hôpital Varsovia, una associació sense ànim de lucre, aconseguiren la titularitat del centre per a continuar la seua tasca social. Aqueixa és *La*

batalla del Varsòvia que dona títol al documental d'InfoTV. Al barri de Saint-Cyprien de Tolosa, on està situat el centre sanitari, els immigrants magrebins i subsaharians han substituït els exiliats espanyols, però la fi-

losofia del centre, ara sota el nom d'Hôpital Joseph Ducuing, continua sent la mateixa.

Cal destacar en el documental una imatge especialment cridadora, que potser avui no cridaria l'atenció: la d'una dona, la cirurgiana Maria Gómez, operant en el Varsòvia el 1946. Tot un símbol del desenvolupament professional femení iniciat durant la II República i que el franquisme va truncar.

I com déiem adés, si algunes petites històries destil·len de gairó els trets d'una època, la producció d'aquest audiovisual en té una de ben expressiva: davant el desgavell econòmic que pateixen les nostres institucions públiques, InfoTV va fer una crida popular mitjançant el correu electrònic per a completar el finançament del projecte. "L'aportació no ha estat massiva", diu Esteve, "però hem tastat la capacitat d'implicar els particulars. Tota col·laboració, d'ací i d'allà, és bona, i ens ha permès acabar el documental". Filant prim, podríem establir un paral·lelisme entre l'esperit d'aquells civils nord-americans que ajudaren el Varsòvia amb el dels ciutadans que ara s'involucren en la salvaguarda de la nostra producció cultural i la memòria històrica.

La batalla del Varsòvia té un preu de 15 euros i inclou a més el documental *Spain in exile* i altres extres. El pròxim projecte d'Esteve és "contar la història dels algerians valencians", afirma. Serà el vuitè documental d'InfoTV, després d'uns altres de ben reeixits, com *Valencians de Mallorca* o *Moriscos, els valencians oblidats*.

Treball en un camp d'arròs. / MAX THEDE

L'Albufera, anys 30

S'edita la traducció que Sanchis Guarner va fer de l'obra etnogràfica de l'alemany Max Thede sobre el paratge

XAVIER ALIAGA València

L'any 1930, un estudiós alemany, Max Thede, va romandre uns quants mesos a l'entorn de l'Albufera de València. D'aquella estança va sorgir una valuosa obra etnogràfica, nascuda com a tesi doctoral i editada en la llengua germànica el 1933 com a *Die Albufera von Valencia. Eine Volkskundliche Darstellung*. Uns quants anys després, Manuel Sanchis Guarner decideix

traduir-la al castellà. Ho fa en unes circumstàncies complexes, entre els anys 1940 i 1941, empresonat pel franquisme per haver estat oficial del govern de la República durant la Guerra Civil. Aquella traducció, inèdita fins ara, ha estat recuperada pels doctors en filologia del CEU San Pablo de València Vicent Ferran Garcia Perales i Heike Soenneken i editat per Denes amb el títol *La Albufera de Valencia. Estudio del*

habla y la cultura popular.

L'obra com a tal no és inèdita a casa nostra: el 2009 el germanista Ferran Robles va traure a la llum una traducció al valencià del llibre de Thede. La nova publicació, en tot cas, aporta l'al·licient de tindre accés a la traducció de Sanchis Guarner. Però, per què una traducció al castellà? "S'ha de considerar la seua formació, a Madrid, en companyia de Navarro Tomás i Menéndez Pidal. I, tot i el valen-

cianisme de Sanchis, també hi degué influir l'ambient de l'any 1940, encara que no podem descartar que volguera arribar a més gent", aclareix Garcia. "La nostra intenció era que es coneguera el valor de Sanchis Guarner com a traductor. Ell aprén l'alemany de manera autodidacta, però, per al que és l'època, tradueix molt bé. De fet, en eixir de la presó és reclamat per Francesc de Borja Moll per a donar classes a Mallorca", rebla Garcia.

Altrament, el nou volum aporta documents inèdits ben interessants, com ara una breu correspondència entre Sanchis i l'estudiós alemany que, entre altres coses, revela que Thede, destinat al front oriental durant la Segona Guerra Mundial, no coneix les circumstàncies del seu col·lega valencià ni la seua adscripció ideològica. "(...) I espere, després de la derrota del nostre enemic comú, el bolxevisme, poder visitar els llocs on vaig desenvolupar la meua activitat", diu l'alemany en una missiva, en el que Garcia qualifica obertament com "una ficada de pota". Qüestions ideològiques a banda, el llibre és un tractat antropològic excel·lent que descriu amb minuciositat l'Albufera i les seues formes de vida. De fet, Sanchis, en una ressenya del 1941, qualifica el treball de Thede com "el millor estudi d'etnografia valenciana publicat fins al present". I encara perdura.

A LA LLETRA

Spain, 10 points

Albert Garcia i Hernández

1 No podré ser objectiu, i qui pot ser-ho? Amb un pare advocat, des de ben menut el telèfon em trencava la matinada. Familiars o companys de detinguts desesperats a l'auricular.

2 Quanta gent es va salvar o va veure minvada la pena perquè, paradoxalment o segons com, la bèstia franquista respectava la privacitat de la comunicació advocat/client. Amb el mètode Garzón, no ho haurien contactat.

3 Dit això, una banda de presumptes corruptes salvant, suposadament, la rapinya aprofitant contactes privats amb l'exterior no és el mateix que qualsevol víctima de la repressió franquista. Però...

4 Tampoc puc ser objectiu quan sentia a mon pare, que utilitzava el dret fins els límits més increïbles, dir que "la llei és l'expressió escrita del poder d'una classe sobre una altra".

5 Per tant, ni tan sols els cursos que vaig fer a la facultat de dret em van convèncer del contrari. Des de llavors se m'han acumulat els exemples; la sentència contra Garzón, un entre tants, que deia Estellés.

6 Tampoc puc ser objectiu quan repasse amb perplexitat els casos que Garzón ha deixat escapar i/o no ha estat a l'altura del saber processal que és exigible en el seu ofici. Eficax amb qualsevol detingut basc (excepte els problemes d'oida en tractar-se de tortures), maldestre amb Pinochet i *tutti quanti*. Des de ben menut vaig veure com es podia trobar l'esclatxa legal o processal o una jurisprudència perduda per a salvar un detingut. Salvar-lo. No existia la ressonància mediàtica.

7 Continuant amb l'axioma "poder d'una classe...", té nassos que els investigadors de casos de corrupció siguen condemnats abans que els acusats. També que qui deuria estar avergonyit d'un passat (massa present, però) continue orgullós d'uns fets que són objecte de penediment i ajusticiament en l'Alemanya post-nazi o en l'Argentina post Videla. *Spain, all the points*.

8 Sorpren que una classe s'entusiasme amb la sentència de Garzón mentre s'ha dedicat a bramar contra encausaments i sentències que els afecten. Fascina veure el respecte a la judicatura, "ara".

9 També a la facultat ens deien que una cosa és la llei escrita i una altra l'esperit de la llei, sempre interpretable. I tant que sí.

10 Mai no vaig entendre (o sí) una cançó de Lluís Llach que preguntava "qui va vèncer". No ho tenia clar, aquest xic? Doncs cada dia se li amunteguen els exemples. Els assassinats, sota terra per *secula seculorum*. I els vencedors legislant a partir de la vella doctrina: ensenyament, avortament, normativa laboral...